

~~DERRIDURE, LABUSCHAGNE¹~~

D M Wybenga, Departement Afrikaans-Nederlands, Vaaldriehoekskampus,
PU vir CHO

ABSTRACT

The structuralism of De Saussure, in which language is regarded as a communicative phenomenon only, had to resolve in the type of ideology held by the post-structuralist Derrida. The moment language is severed from the individual there can also be no firm foundation for meaning. The linguistics of Prof. F.J. Labuschagne in which language is primarily seen as originating with the individual gives a logical alternative to the structuralist viewpoint.

Die positivism van die negentiende eeu het van die standpunt uitgegaan dat die antwoorde op alle vrae logies en gestruktureerd weergegee kan word, op voorwaarde dat die verskynsels objektief ontleed word. Die

¹ Hierdie studie is op 26 September 1986 as 'n huldigingslesing vir prof. F.J. Labuschagne aangebied.

Die titel is 'n parodie op die werkswyse van Derrida, maar hier gaan dit nie soos by Derrida oor die skrifbeeld nie maar eerder om die fonologiese etimologieë wat uit hierdie ineenstrengeling van De Saussure en Derrida se name kan voortvloei. Daar kan byvoorbeeld gedink word aan demi + sure, derri + sure, ordure.

My dank aan prof. H.G.W. du Plessis en mnr. T. Gouws wat by die eerste weergawe hiervan voorstelle ter verbetering gegee het. Omdat ek nie almal hiervan opgevolg het nie, bly die foute hierin steeds op my eie rekening.

My dank ook aan prof. M.C.A. Seyffert wat hierdie titel voorgestel het.

neo-positivisme het die probleem van 'n subjektiewe benadering van objekte wat in hulle wese subjekte is, en waardeur die positivisme skipbreuk moes ly, probeer omseil deur bloot te aanvaar dat alle subjekte struktureel objektiveerbaar is. Dit was nie meer die subjek wat as objek bestudeer is nie, maar die verhoudingsmanifestasies daarvan. Samehang, ooreenkomste en verskille asook die verhoudings tussen hierdie verskynsels het die doel van die wetenskap geword.

Hierdie metode het deur skrywers soos Marx, Durkheim en Freud ook in die menswetenskappe momentum gekry. Die gemeenskap is gesien as die resultaat van verhoudings, terwyl die individu in hierdie proses sy plek ontsê is. Gemeenskaplikhede kan veralgemeen en daarom geobjektiveer word, die individuele nie. Manifestasies van individuele sake word bloot gesien as nog 'n uitdrukking van die kollektivistiese wat op hulle eie min waarde het. Ook in die taalkunde is die veralgemeningsmoontlikhede by die groep aangegryp as objek van die wetenskap. Taal is dus losgemaak van die individu en slegs gesoek in die gemeenskap. By De Saussure (1966:10) vind ons as 'n aspek van die eerste kenmerk wat hy aan taal toeskryf, die volgende: "Dit" (Taal/language D.M.W.) is die sosiale deel van langage, buite die individu, wat dit uit sy eie nóg kan skep nóg kan verander. Dit bestaan slegs op grond van 'n soort kontrak deur die lede van die gemeenskap aangegaan." Taal só gedefinieer is vir De Saussure die onderwerp van die taalkunde (a.w.: 16). Die parole wat 'n individuele uiting van die taal is, is "bykomstig en min of meer toevallig" (a.w.:10). Die parole kan ook bestudeer word maar omdat daar niks kollektiefs daaraan is nie (a.w.:14), is dit nie die eintlike taalkunde nie (t.a.p.).

Omdat die langue uit 'n foniese element wat arbitrêr met 'n arbitrêre snit uit die werklikheid, 'n konsep dus, verbind word, bestaan ('n kat kon ewe goed 'n perd geheet het), kan ons nie anders nie as om te besluit "in die taal is daar net verskille. Meer nog: 'n verskil veronderstel positiewe terme, en tussen hierdie positiewe terme kom die verskil voor. Maar in die taal is daar net verskille sonder positiewe terme" (a.w.:81). Klanke en konsepte verskil wel substansieel van mekaar, maar ten opsigte van die taalsisteem bestaan hierdie sake slegs in hulle verhouding ten opsigte van ander klanke en ander konsepte. Daar bestaan dus geen positiewe of konkrete substansies in die taalsisteem nie. Tevergeefs

probeer De Saussure hierdie saak herstel deur te sê (t.a.p.): "Sodra 'n mens die teken in sy geheel beskou, bevind 'n mens jou voor iets wat in sy orde positief is." Hy kom nie by sy eerste stelling verby nie, want die positiewe waardes wat ontstaan, berus op hulle beurt op onderlinge verhoudings wat slegs verskille veronderstel en nie substansie nie. Hierdie orde van positiewe substansie bestaan immers net op grond van die verhouding van die verskille wat die tekens in 'n stelsel het, net soos skaakmannetjies wat op enige manier voorgestel kan word, so lank hulle funksies konsekwent van mekaar verskil. Die taalteken is dus nie vir De Saussure 'n inhoudelike ding nie. Dinge verskil in hulle funksies en aard, maar taaltekens verskil net in hulle verhouding tot mekaar. Ons kan immers besluit om die lopers en die perde om te ruil, op voorwaarde dat ons steeds hulle oorspronklike reëlverhouding behou. In so 'n geval kan die spel onverstoord voortgaan. Taal kan dus in De Saussure se terme enige tekensisteem van relatiewe verhoudings wees: prente, seinvlae, sinjale, ens.

Taal is hiervolgens bloot vorm, nie substansie nie (a.w.:82) omdat dit 'n stelsel van betreklike waardes is. Niks is 'n gegewene in die taal nie, want daar is geen positiewe, selfgedefinieerde element waar ons kan begin nie. Tekens/betekenis is dus iets wat tot stand kom uit die samehang en nie iets wat bestaan as selfverklarende eenhede nie. Dit is 'n algebraïese sisteem van teenstellende elemente.

Indien 'n mens dus objektief te werk wil gaan, moet daar by die sisteem, wat die enigste objektiewe taalfeit kan wees, begin word. Dit is die enigste moontlikheid indien taal aan kommunikasie gelyk gestel word. Hierdie sisteem word slegs in die gemeenskap gevind en hoewel language as parole by die individu gevind word, kan dit nie soos die sisteem objektief bestudeer word nie. Die taal is vir De Saussure slegs daardie "uitgekristalliseerde sisteem" sosiale produk, "'n soort gemiddelde waarin die totale besit van alle individue omarm is" (a.w.:9 en 10).

Lacan (vergelyk byvoorbeeld Lacan, 1977:147 e.v.) het die arbitrêre aard van die taal tot sy logiese konsekwensies gevoer, en dit wat met voorbehoud deur De Saussure genoem is, deurgetrek. Die taaltekens van De Saussure word omgedraai: nie die signifié moet voor gestel word nie, maar die signifiant. Dit is immers die bereikbare aspek van die teken.

By De Saussure vind die signifié vorm of liever vastigheid in die signifiant, maar Lacan wat De Saussure se logika deurvoer, kan nie anders as om die onderlinge verhoudings en verskille tussen die verskillende signifié-snitte as enigste bestaansgrond daarvan aan te dui nie. Dit bly vloeiend/arbitrèr en word slegs in die uiting in 'n gekose signifiant gestol. Die signifiés/betekendes is nie vas nie maar bestaan immers net in hulle verhouding ten opsigte van mekaar. Hulle is boonop so vervleg dat die een slegs uit grasia van die ander vir 'n oomblik deur middel van 'n signifiant uitgelig word. Hierdie uitlig van 'n enkele signifié kan slegs geskied deurdat die ander onderdruk word. Hulle speel daarom altyd mee in die bepaling van die enkele uitinggestolde betekenis. Kom ons maak dit konkreet: Die woord of liever "teken" afgrond is wat die signifiant-sy daarvan betref, redelik vas, maar laat u gedagtes vir 'n oomblik gaan oor die signifié-sy daarvan. Boerneef gebruik hierdie "teken" in 'n gedig:

"Ry pastersteek
die pad is nou
die afgrond hoog"

Voorlopig verswyg ek die slotreël. Tot hierdie punt het ons net enkele signifiés geaktiveer, naamlik die gevaar van 'n afgrond vir die ruiter, die diepte langs die nou pad. Sodra ons die slotreël byvoeg, dring ander signifiés na vore en kry die ander signifiants wat in hierdie gedig gebruik is ook nuwe signifiés by. Signifiés wat hulle in die uiting tot sover, om Lacan se redenasie toe te pas, nie gehad het nie

"die dood is gou."

Nou is afgrond ook dood, hel en verderf. En nou pad kry ook die signifié smal weg by. Die ander signifiés van afgrond soos hoogte, diepte en gevaar word nou na die agtergrond gedwing en kan slegs in 'n nuwe uiting na vore kom. Natuurlik verdwyn hulle nie heeltemal nie, maar gun deur hulle onderskeid/verskil van die nou geaktiveerde signifié bestaansreg en verhoudingsbetekenis daaraan. Die signifiant móét dus vir Lacan die voorkant van die munt wees omdat die agterkant, die signifié vloeibaar en arbitrèr bly. De Saussure het self hierdie moontlikheid aan Lacan gelaat, hy sê (De Saussure, a.w.:79): "Maar

daar word goed verstaan dat hierdie begrip" (die signifié) (my invoeging D.M.W.) "niks inisiaals het nie, dat dit slegs 'n waarde is wat deur sy verhouding tot ander soortgelyke waardes bepaal word en dat sonder hulle die betekenis nie sou bestaan het nie."

Antal (1963 en 1964), wat in navolging van Bloomfield en in teenstelling tot Lacan, die taalstudie van alle psigologieses wou reinig, klim op 'n ander perdjie. 'n Perdjie wat ook deur De Saussure vir hom opgesaal is. Hy lê die klem op die verhoudings eerder as op die signifiant/signifié-verbintenis. Daar kan in sy beskouing geen signifié wat 'n besondere substansie het, met 'n signifiant verbind wees nie. Soos De Saussure plaas hy die klem op die stelsel. Slegs in die stelsel kan betekenis bestaan. Soos Wittgestein voor hom beskou Antal betekenis as gebruik. 'n Teken - woord of sin - het geen inhoud nie, slegs gebruiksmoontlikhede. Betekenis is nie in die teken self, soos wat De Saussure (a.w.:81) dit nog huiwerend wil sê, geleë nie, maar kan slegs in die reëls waarvolgens dit gebruik word, bestaan. Betekenis is dus bloot 'n hipotetiese saak wat deur die taalkundige gepostuleer is om die verhouding tussen 'n vorm en sy denotatum vas te stel. Betekenis kan slegs manifesteer in gebruik en nie op grond van enige substansie van die teken nie. Substansie is ewe min deel van die taalsisteem "than are occasional travellers a part of the bus in which they happen to be travelling" (Antal, 1964:15). Ook dit is die logiese gevolg van 'n taalbeskouing waar taal van die individu losgemaak is en as suiwer kommunikasiemedium in die gemeenskap gesoek word.

Op dieselfde wysie word hierdie tema deur een strukturalis na dié ander herhaal. By party met meer sukses en selfs matematiese presisie as by ander. Dit lei by enkeles soos Harris tot 'n totale afwysing van enige betekenisondersoek, as sou betekenis nie deel wees van die taalsisteem nie. Ook by Chomsky (vergelyk Chomsky, 1957:92 e.v.) word betekenis aanvanklik nie as basis vir grammatikale ondersoek gesien nie. Nieteenstaande hierdie uitgangspunt sluit Chomsky se benadering, terloops, in baie opsigte (sy idealisering van die individu, psigologiese en mentalistiese aanpak, die feit dat hy taal nie net as kommunikatiewe middel sien nie; om slegs enkele raakpunte te noem), by die beskouing van prof. Labuschagne aan. Ons gaan egter nie verder hierop in nie en noem slegs in die verbygaan dié feit dat die generatiewe semantiek

wat 'n direkte uitvloeisel van die T.G.G. is, so nou by die lingologie van prof. Labuschagne aansluit dat hulle talle van sy bevindings, dertig jaar ná hom, dupliseer.

In die strukturele bouwerk het, soos blyk uit ons redenasie tot dusver, baie krake sigbaar geword. Betekenis het al hoe meer vloeibaar, minder vas, geword sodat dit in uiterste gevalle totaal uit die taalondersoek geban is.

In hierdie krake wat slegs 'n haarbreedte by De Saussure was, het Derrida met demoniese presisie 'n wig ingeslaan sodat die strukturalistiese bouwerk op homself ingetuimel het. Wat kan hoegenaamd inhoudelik wees, oorspronklik of substansieel as daar, soos De Saussure dit stel, net verskille is? Hoe kan 'n mens hoegenaamd van 'n inhoudelik/substansiële en eksterne/vormlike praat? So toon hy (Derrida, 1967:42, e.v.) byvoorbeeld aan die hand van De Saussure se oorywerige afwysing van die skrif aan, dat skrif, eerder as klank, die voorrang het. In sy beskouing is daar geen punt waarheen 'n teken verwys nie, juis omdat daar niks behalwe verskille as inisiaal vir die teken kan geld nie. Meer nog, waar De Saussure (a.w.:81) impliseer dat ander verskille, behalwe die by die teken positiewe waardes kan hê, dui Derrida aan dat geen verskille ooit in positiewe terme, d.w.s. selfgenoegsame terme uitgedruk kan word nie. Betekenisse vloei voort uit die verskille wat op hulle beurt slegs spore bevat, wat na ander verskille verwys, sonder dat daar ooit 'n aanvanklike spoor of oorspronklike verskil kan wees: "La trace est en effet l'origine absolue du sens en général. Le qui revient à dire, encore une fois, qu'il n'y a pas d'origine absolue du sens en général. La trace est la différence." (1967:95). In hierdie aanhaling moet 'n mens oplet dat hy *différance* met 'n a en nie met 'n e spel nie. Hierdeur sê hy onder meer dat skrif die voorrang geniet, dat hierdie ~~woord~~ (hy sou woord dadelik onder 'n uitwissingsteken geplaas het, want dit is geen woord in die "logo-fonosentristiese" sin nie) meer "inhou" as verskil, ook byvoorbeeld iets soos verwys, heenwys en uitstel.

Die spoor "trace" het ook geen substansie nie: "La trace est la différence. Elle ne dépend d'aucune plénitude sensible, audible ou visible, phonique ou graphique." (a.w.:92). Dit is tewens die voorwaarde van alle substansie: "Elle en est au contraire la condition". (t.a.p.)

Dit is nie-bestaande want dit kan nooit teenwoordig wees buite dit wat daardeur tot stand gebring word nie. Uiteindelik bestaan daar vir die mens niks buite die tekenwêreld wat deur middel van die substansielose verskille in sy taal tot stand gebring is nie.

Hierdie tekens bestaan immers ook, soos De Saussure per implikasie sê, slegs in hulle verhouding tot mekaar en soos wat Derrida logies voortbou, is daar geen oorspronklike staanplek vir die voet van die beskouer nie: want vind jy 'n staanplek word jy na 'n volgende verwys en 'n volgende ... 'n ketting sonder materiële skakels wat tot in die oneindige strek en daarom uiteindelik 'n wêreld is waarin daar geen anker meer kan wees nie, waarin die oorsprong steeds uitgestel word en waarin die supplement of toevoeging voorwaarde word vir dit waarvoor hy supplement of aanhangsel is.

Dit dan is die logiese uitvloeisel, wat nie meer uitvloeisel is nie maar bron, indien die taal losgemaak word van die individu en gesien word as 'n sisteem wat buite die gemeenskap geen wese of waarheid het nie. Hoe Derrida ook al sy saak meedoënloos en deurdringend krities, eieteksontledend en teksoorsprongsoekend plooi, hy kom nie weg van die strukturalistiese wortels wat hy steeds wil ondergrawe nie. Hy sien dit selfs nie raak nie dat hy bloot voortbou op dieselfde strukturalistiese fondament wat deur De Saussure gelê is. Hy slaag net daarin om op dieselfde "logosentristiese" wyse waarvan hy so 'n afkeer het, die oneffenhede uit De Saussure se fondament te verwyder.

Ook dit is die gevolg daarvan as taal gesien word as 'n abstraksie, 'n hipotese wat slegs bestaan in die oog van die objektiverende beskouer en nie 'n realiteit wat ongeag die gemeenskap en die beskouer by elke taalmakende/-gebruikende individu bestaan nie. Dan kry ons 'n stelsel wat baie stelselmatige, dog substansielose, fasette het, maar nie 'n subjek in eie reg kan wees nie.

Op hierdie logiese uitvloeisel van die strukturalisme wou prof. Labuschagne reeds sedert die veertigerjare 'n antwoord bied. Nie 'n volledige, afgeronde antwoord nie, dit blyk uit die feit dat hy in elkeen van sy skrywes steeds verder beweeg het, aanpassings en verfynings aangebring het. Hy sal die eerste wees wat erken dat daar steeds nuwe

insigte kom waarmee die navorser tred moet hou (vergelyk in dié verband sy uitspraak in sy proefskrif, 1972:43).

Taal is in die lingologie van prof. Labuschagne nie 'n abstraksie wat in die gemeenskap gesoek moet word nie, dit is die maaksel van elke individu, wat, omdat hy hom in 'n gemeenskap bevind, sy maaksel funksioneel ook op die gemeenskap rig. Dit is die wyse waarop die individu die wêreld, wat ongeag van sy beskouing daarvan bestaan, vir homself tot gestalte maak. Dit is dus nie 'n arbitrêre weergawe of betekening van die wêreld nie, maar 'n "vertaling" daarvan in mens/individueelbevatbare terme.

Wat, sou Labuschagne van De Saussure kon vra, kan nog arbitrêr aan taal wees sodra 'n individu 'n woord geskep (of nageskep het, as u wil)? Wat is arbitrêr aan taal selfs binne die gemeenskap gesien, as dit moet, sodra daar ooreengekom is oor klank en inhoud. Die resultaat is seker nie meer arbitrêr sodra kat 'n kat is en nie 'n perd nie? Die binding as proses mag miskien arbitrêre wees, hoewel daar ook goeie redes is om selfs hierdie kwessie nie te aanvaar nie (vergelyk De Saussure, a.w. 88, e.v.)(ken een van u 'n volkome arbitrêre neologisme?). Maar die produk, is dit hoegenaamd arbitrêr soos wat Lacan en Derrida dit, bouende op De Saussure wil hê? As dit so was, sou interindividuele kommunikasie nie moontlik kon wees nie en sou selfs 'n individu nooit seker kon wees dat hy sê wat hy self sê nie.

Taal het nie struktuur omdat dit 'n stelsel is nie. Dit het struktuur omdat dit taal is, omdat die maker daarvan wat die inherente vermoë daartoe het, struktuur daaraan gee. Die "betekenis" kom nie tot stand deur die verhoudings nie, maar daar ontstaan verhoudings omdat die betekenis die verhoudings stig. Die taal laat die verhoudings ontstaan en nie die verhoudings die taal nie. Daar moet tog eers woorde geskep word voordat hulle in verhouding met mekaar gebring kan word. Die taalskeppende individu moet met ander woorde eers deur sy woorde die wêreld vir homself tot taal gemaak het voordat hy verhoudings daarmee skep. 'n Bekende uitspraak soos die volgende: "Meaning implies choice (Lyongs, 1968:413) moet dus omgekeer word: "Choice implies meaning." Nie die keuses gaan die betekenis vooraf nie, maar die feit dat daar betekenis is, maak 'n keuse uit hulle moontlik.

In dieselfde verband kan 'n mens nie van be-teken-is in die strukturalistiese sin daarvan praat nie. Hoe kan die gestalte wat die mens van die werklikheid in sy taal gee, 'n teken van die gestalte wees? Dit is imeers die gestalte self. Dit is die mens se verwoording van sy werklikheid en slegs as 'n mens die verwoording sou be-teken dan kan dit betekenis of simbool genoem word.

Dit kan dus ook nie 'n postulaat wees wat in die gemeenskap sy wortels het nie, maar 'n saak wat deur elke individu gemaak word, met inagneming van die funksies waarvoor hy dit gebruik. Dit is daarom beter en korrek om te sê dat taal gemeenskaplik is omdat dit taal is en nie taal omdat dit gemeenskaplik is nie. Indien hierdie orde omgekeer word, moet 'n mens verdwaaal raak in abstraksies.

As Christen wat glo dat God die wêreld deur sy Seun geskep het en wat die mens as verteenwoordiger van God sien, moes die logiese konsekwensies van die strukturalisme wat die wêreld in tekens omgeskep het, vir prof. Labuschagne onaanvaarbaar gewees het. Want so 'n wêreld is die ewebeeld van die mens en sy beperkings. Dit is dan nie 'n geskape werklikheid wat deur God so ingerig is, dat dit vir die mens kenbaar en beheersbaar sou wees nie. Die mens is geroep om gestalte aan hierdie wêreld te gee sodat hy dit kan beheers en nie om dit as iets onkenbaar en buite sy beheer te beskou nie. Die mens is dus van nature "logosentristies". Hy is dit nie om van sy vrees vir die spel, soos Derrida dit wil hê, weg te vlug nie. Hy is nie oorgelewer aan die spel nie, maar hy kan die reëls daarvan bepaal omdat hy deur God geroep is om voor sy aangesig saam met die wysheid te speel. Nie nou al al die reëls nie, maar hulls is daar, dartelend op die grense van sy woord. Dit is dus nie 'n spel sonder reëls nie, maar 'n heerlike en soms selfs uitbundige spel waarin hy die volkomendheid van die werk van God ontdekkend sien en meer nog, self moet beheer volgens sy opdrag. Dit is dus 'n spel wat steeds verinnig word en waarvan die grense deur sy woord nie begrens word nie maar steeds verder uitkring, namate hy speel.

Solank die taalkunde aan die strukturalistiese uitgangspunte

(a) dat taal bloot in die gemeenskap bestaan;

(b) dat taal taal is omdat dit 'n stelsel is;

(c) dat taal op verhoudings sonder positiewe inhoud berus en

(d) dat taal bloot kommunikatief en dus teken is, bly vashou, moet ons ook aanvaar dat alles wat in taal gegiet word, sonder grond en sonder fondament moet wees; dat ook God bloot bestaan as 'n spel van verskille en verwysde of uitgestelde verhoudings.

Glo ons egter, want dit is ook 'n geloofsaak, dat God hom deur sy Woord, dit is Christus, aan ons openbaar het én toegerus het om ook sy skeppingswoord waarin Hy sy almag verwoord het, te kan verwoord in menslike woord, dan het ons 'n fondament waaraan ons deur ons individuele woord gestalte kan gee.

Dit dan, is die waarde van die lingologie: 'n antwoord op die sin(ne)lose.

BIBLIOGRAFIE

ANTAL, L. 1963. Questions of meaning. Mouton.

ANTAL, L. 1964. Content, meaning and understanding. Mouton.

CHOMSKY, N. 1957/1978. Syntactic structures. Mouton.

DERRIDA, J. 1967. De la grammatologie. Les Editions de Minuit.

DERRIDA, J. 1967(b). L'écriture et la différence. Tel Quel.

DERRIDA, J. 1982. Margins of philosophy. The Harvester Press.

DE SAUSSURE, F. 1966. Kursus in die algemene taalkunde. Nasionale Raad vir Sosiale Navorsing. Departement van Onderwys Kuns en Wetenskap. Publikasiereeks nr. 14.

LABUSCHAGNE, F.J. 1972. Die oorsprong en wese van die taal en die funksielingemaat in Afrikaans. 'n Lingologiese benadering. R.G.N. Publikasiereeks nr. 16.

LYONS, J. 1968. Introduction to theoretical linguistics. Cambridge University Press.